

กรอบการศึกษาวิเคราะห์สังคมไทย :

บทวิเคราะห์ผลงานวิจัยของคนไทยในทัศนะของนักวิชาการชาวญี่ปุ่น

ซูจิ ทานากะ ๑ : เขียน (Chuji Tanaka)

วิจัย เพียรนุเคราะห์ชน : แปล

■ บทนำ

หลังจากที่รัฐบาลทหารถูกโค่นล้มลงเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นต้นมา ประเทศไทยเริ่มมีเสรีภาพในด้านการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง จะเห็นได้ว่ามีบทความใหม่ๆ ของนักวิจัยไทยได้ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นจำนวนมาก ซึ่งไม่เคยมีมาก่อนในอดีต บทความเหล่านี้มีลักษณะพิเศษโดยแบ่งแนวโน้มออกกว้างๆ ได้สองกลุ่มดังต่อไปนี้

กลุ่มแรก เป็นผลงานเกิดจากความพยายามในการศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไทยแนวใหม่

ในอดีตมีแต่การศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไทยในแง่พงศาวดาร โดยมองดูสังคมไทยว่าเป็นสังคมที่มีความมั่นคงอุดมสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา ภายใต้บุญบารมีและความเมตตาของพระมหากษัตริย์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง ในช่วงหลังจาก พ.ศ. ๒๕๑๖ เริ่มมีการศึกษาวิเคราะห์ตามแนวทางวิทยาศาสตร์พิสูจน์อย่างมีเหตุผล มีการวิจารณ์การศึกษาประวัติศาสตร์ในอดีตที่ผ่านมา และหันมาศึกษาในแง่ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและการเมือง ดังเช่นบทความที่ข้าพเจ้าได้เลือกแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นแล้ว

๑ ผู้เขียนเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาไทยคดีศึกษา เคยเป็นนักศึกษาปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๐๘ ในระหว่างนั้นได้ออกไปศึกษาวิเคราะห์ปัญหาหนี้สินและสภาพแท้จริงของชาวนาที่หมู่บ้านบางพลี จังหวัดฉะเชิงเทรา และทำงานในด้านการวิจัยที่สถาบันวิจัยเศรษฐกิจในเอเชีย (The Institute of Asian Economic Affairs) จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๑๑ จึงได้ย้ายมาเป็นอาจารย์ประจำอยู่ที่มหาวิทยาลัยศึกษาต่างประเทศแห่งโตเกียว (Tokyo University of Foreign Studies) และย้ายไปประจำอยู่ที่มหาวิทยาลัยศึกษาระหว่างประเทศไทยมาตั้งแต่ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๖

กล่าวเฉพาะกลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มที่ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ไทย ในแง่ของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและการเมืองอย่างลึกซึ้งและชัดเจนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หัวข้อที่ให้ความสนใจในการศึกษาวิเคราะห์ของนักวิจัยกลุ่มนี้มีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่งคือ มีความสนใจในปัญหาที่ว่า ทำไมประเทศไทย จึงยังหยุดชะงักในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งๆ ที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลของระบบทุนนิยมตะวันตก แต่ทำไมในสังคมไทยระบบทุนนิยมจึงไม่เจริญเติบโตอย่างจริงจัง ความสนใจในปัญหาเรื่องนี้เห็นได้จากการ ศึกษาวิจัยซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ แนว ดังที่จะกล่าวต่อไป

เมื่อพูดถึงความและผลงานวิจัยในช่วงหลัง พ.ศ. ๒๕๑๖ จะพบว่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทยที่ยังไม่เคยเปิดเผยมาก่อนในอดีตหลายเรื่อง มีผู้นำมาศึกษาวิจัยให้เห็นข้อเท็จจริงอย่างชัดเจนมากขึ้น ซึ่งช่วยทำให้เกิดความเข้าใจภาพรวมของสังคมไทยได้ดียิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ต้องไม่ลืมว่า ถึงแม้จะพยายามรวบรวมเหตุการณ์ที่เป็นจริงทางประวัติศาสตร์ได้มากเท่าไร เพียงเท่านั้นก็ยังไม่สามารถทำให้เกิดความเข้าใจต่อภาพรวมของสังคมไทยได้อย่างถูกต้อง เราจะสามารถค้นหาภาพรวมที่ถูกต้องของสังคมไทยได้ ก็ต่อเมื่อเราสร้างกรอบการศึกษาวิเคราะห์สังคมไทยขึ้นมาก่อน และถ้าหากสามารถนำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ทั้งหลายมาบรรจุในกรอบนั้นได้อย่างสนิท โดยไม่ต้องฝืนหรือขัดแย้งในตัวเอง ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงดำเนินการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ดัง

ได้กล่าวไว้ข้างต้น ด้วยวิธีการศึกษาวิจัยหากรอบการวิเคราะห์ ก่อนอื่นเราจึงจำเป็นต้องดูว่าผลของการศึกษาวิเคราะห์ในบทความเหล่านี้ ได้พบกรอบที่สามารถทำความเข้าใจภาพรวมของสังคมไทยแล้วหรือไม่

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในอดีตพอจะแบ่งออกกว้างๆ ได้เป็น ๔ แนว แนวที่หนึ่ง เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยตามทฤษฎีมาร์กซิสต์ มองดูสังคมไทยว่ามีการพัฒนามาในทำนองเดียวกับสังคมศักดินาเช่นเดียวกับสังคมตะวันตก แต่สังคมไทยยังไม่หลุดพ้นจากสังคมนะครศักดินา ตัวแทนของนักวิจัยแนวนี้ได้แก่ จิตร ภูมิศักดิ์ เขาเป็นนักกวีนิพนธ์ที่โจมตีและต่อต้านรัฐบาล ทั้งยังเป็นนักประวัติศาสตร์ นักวิพากษ์วิจารณ์สังคมด้วย จิตรถูกสังหารเมื่ออายุเพียง ๓๕ ปี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้เขาจะไม่ใช่นักวิจัยร่วมสมัยหลัง ๒๕๑๖ ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาในฐานะตัวแทนของนักวิจัยประวัติศาสตร์ตามทฤษฎีมาร์กซิสต์แล้ว เราก็ไม่สามารถมองข้ามเขาไปได้ เขาใช้นามปากกาว่า “สมสมัย” เขียนหนังสือเรื่อง “โฉมหน้าศักดินาไทย” (ข้าพเจ้าได้แปลเป็นภาษาญี่ปุ่นพิมพ์ลงในหนังสือเรื่อง “ไทยโนะโกโกโร” เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘) เขาได้พยายามอธิบายความเป็นมาของสังคมไทย ตามขั้นตอนกระบวนการพัฒนาสังคมตามทฤษฎีของมาร์กซิสต์ เรื่องนี้ยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่ แต่เป็นประเด็นที่ควรจจะเก็บไว้กล่าวถึงที่อื่นต่างหาก ข้าพเจ้าเองก็เห็นด้วยในความจริงที่ว่า สังคมไทยไม่มีการแบ่งปันที่ดินตามยศฐานดาศักดิ์ ฉะนั้นจึงเป็นการยากที่จะอธิบายสังคมนะครศักดินาในเมืองไทยเช่นเดียวกับระบบ

ศักดิ์นาในสังคมตะวันตก และในปัจจุบันก็ไม่ปรากฏว่ามีนักวิจัยคนอื่นสนใจศึกษาวิเคราะห์ตามแนวนี้อีกเลย

แนวที่สองก็ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีของ มาร์กซิสต์เช่นกัน เป็นการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไทยในกรอบของลัทธิการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แบบตะวันออก ตามทฤษฎีของ คาร์ล วิทโฟเกล (Karl Wittfogel) กล่าวคือ นักวิจัยแนวนี้เชื่อว่าการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่เกิดขึ้นจากพื้นฐานของการรักษาผลประโยชน์ทางด้าน การชลประทานในระดับชาติ เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการ พัฒนาระบบทุนนิยม ตัวแทนของนักวิจัยแนวนี้ได้แก่ ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (เรื่อง “ศักดิ์นา กับ พัฒนาการของสังคมไทย”) แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อดูประวัติศาสตร์ความเป็นมาของราชวงศ์ในสมัยต่างๆ ของไทย อันได้แก่ สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ ก็ไม่ปรากฏหลักฐานที่ยืนยันได้เลยว่า มีสมัยใดที่กษัตริย์ไทยต้องใช้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพื่อดำเนินงานด้านการชลประทานในระดับชาติ ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงไม่สามารถใช้กรอบการศึกษาอันนี้ทำความเข้าใจสังคมไทย

แนวที่สาม เป็นการศึกษาตามทฤษฎีระบบการผลิตแบบเอเชียของมาร์กซิสต์เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตัวแทนของนักวิจัยตามแนวนี้ได้แก่ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เขาให้ความสนใจในลักษณะการดำรงรักษาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของสังคมเกษตร เขาใช้คำว่า “ชุมชนเกษตร” และเชื่อว่าจะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ในจารีตประเพณีพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในสังคมชนบทของไทย ดังจะเห็นได้จากบทความของเขาเรื่อง “เศรษฐกิจของชุมชนก่อน

ระบบทุนนิยมในประเทศไทย” นอกจากนี้ ยังมีบทความของนักวิจัยอื่นๆ อีกจำนวนไม่น้อย ที่อ้างอิงตามแนวการศึกษาของเขาในบทความเรื่องนี้

บทความของฉัตรทิพย์ นาถสุภา กล่าวถึงสาเหตุที่สังคมไทยได้รับอิทธิพลจากระบบทุนนิยมตะวันตก แต่ยังสามารถรักษาโครงสร้างของชุมชนในชนบทไว้ได้ ทั้งนี้เพราะว่าเป็นผลจากระบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชุมชน ที่สามารถต่อต้านระบบทุนนิยมไว้ได้ แต่ยังมีข้อสงสัยในเรื่องนี้อยู่ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าสิ่งที่ต่อต้านระบบทุนนิยมในสังคมชนบทของประเทศไทย ได้แก่ความสัมพันธ์แบบเก่า (ในระบบอุปถัมภ์) เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองในความสัมพันธ์ดังกล่าวมีแต่การผลิตเพื่อบริโภคเท่านั้น ไม่มีการผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยนเลย

ในการศึกษาแนวสุดท้ายเป็นแนวที่เริ่มต้นจากการศึกษาของ อรัญ พรหมชมพู ในบทความเรื่อง “เส้นทางสังคมไทย” เขาพูดถึงลักษณะของสังคมไทยสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชนชั้นปกครองของไทยยอมเป็นทาสต่อระบบจักรวรรดินิยมทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ เพราะการเซ็นสนธิสัญญาที่เสียเปรียบต่อชาวต่างชาติในสมัยศตวรรษที่ ๑๙ ทำให้ประเทศไทยตกอยู่ในสภาพกึ่งเมืองขึ้นหรือกึ่งศักดินาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ยังมีนักวิจัยที่ทำการศึกษาตามแนวนี้ อีกเช่น ทรงชัย ณ ยะลา (ดูบทความเรื่อง “ปัญหาการศึกษาวิธีการพาณิชย์ของ ไทยอันเนื่องมาจากทฤษฎีกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา”) แต่การศึกษาของทรงชัยไม่ได้มีลักษณะทางวิชาการ หากมีลักษณะเป็นการปลุกระดมลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย ในทำนองคล้ายๆ กับทฤษฎีการต่อสู้

เพื่อการปฏิวัติของเมาเซดุงในเมืองจีนมากกว่า

๖๖ แนวการศึกษาทั้งสี่แนวยกขึ้นมากล่าวในข้างต้นนี้ ล้วนเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและการเมือง เพื่อหากรอบการศึกษาแนวใหม่สำหรับการทำความเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ของสังคมไทย แต่ก็ยังไม่มีแนวการศึกษาใดที่ประสบความสำเร็จในการสร้างกรอบการศึกษาวิเคราะห์ที่สมบูรณ์เลย

จากการศึกษาบทความของนักวิจัยไทยทั้งสี่แนวทำให้เข้าใจได้ชัดเจนว่า ถึงแม้จะพยายามรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์มามากเท่าไรก็ตาม ก็ไม่สามารถที่จะแสดงภาพรวมของสังคมไทยได้อย่างถูกต้องดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตามบทความทั้งสี่แนวยกขึ้นมานั้น ก็เป็นแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ที่ได้พยายามค้นหาเค้าโครงของภาพรวมของสังคมไทย แต่เนื่องจากเป็นกรอบตามทฤษฎีที่ได้สร้างขึ้นมาจากกระบวนการพัฒนาของสังคมตะวันตก การที่จะนำมาปรับให้เข้ากับกรณีของสังคมไทยจึงเป็นไปได้ยาก

ด้วยเหตุนี้ ใครก็ตามมีความประสงค์ที่จะใช้ข้อเท็จจริงที่ปรากฏขึ้นหลังจาก พ.ศ. ๒๕๑๖ ในการทำความเข้าใจภาพรวมของสังคมไทยแล้ว ผู้นั้นก็จำเป็นต้องสร้างกรอบขึ้นมาใหม่เอง ดังนั้นข้าพเจ้าจึงตั้งใจที่จะทดลองสร้างกรอบการศึกษาของตนเองขึ้นมาทดสอบ เพื่อที่จะนำผลงานการวิจัยจากการวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์ รวมทั้งข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และข้อเท็จจริงทางสังคมในบทความ

ต่างๆ เหล่านั้น มาประกอบเข้ากับกรอบการวิเคราะห์ของข้าพเจ้าเอง เพื่อศึกษาภาพรวมของสังคมไทยให้เข้าใจได้แจ่มชัดยิ่งขึ้น

กรอบการทำความเข้าใจภาพรวมของสังคมของแต่ละคน ขึ้นอยู่กับลักษณะความสนใจปัญหาต่อสังคมที่จะศึกษาของผู้นั้น เมื่อลองทบทวนความสนใจของข้าพเจ้าที่มีต่อสังคมไทยที่เคยมีมาในอดีตดู ก็พบว่าแก่นแท้ของความสนใจที่มีต่อสังคมไทยของข้าพเจ้านั้น มีอยู่ที่ข้อสงสัยในคำถามข้อหนึ่งว่า...ทำไมชาวนาไทยจึงต้องยากจนอยู่ร่ำไป? คำถามข้อนี้ตรงกับบทความของ ยอดธง ทับทิวไม้ ๒ ซึ่งพิมพ์ขึ้นหนึ่งปีต่อมาหลังจากที่รัฐบาลทหารถูกโค่นล้มโดยนักศึกษาไทยเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ หนังสือเล่มนี้แสดงให้เห็นถึงการถูกกดขี่จำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนมาเป็นเวลายาวนาน และในที่สุดการต่อต้านก็ระเบิดขึ้น

จากชื่อของหนังสือและบทความ ก็สะท้อนให้เห็นบรรยากาศในตอนนั้นได้เป็นอย่างดี บทความเรื่องแรกในหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงปัญหาที่ข้าพเจ้าสนใจ จึงได้แปลเป็นภาษาญี่ปุ่น บทความนี้ชี้ให้เห็นถึงความพยายามที่จะค้นหาสาเหตุที่ชาวนาผู้ซึ่งได้ชื่อว่า เป็นกระดูกสันหลังของเมืองไทยต้องตกอยู่ในสภาพยากจน โดยได้ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการซื้อขายข้าว เอกสารราชการที่เกี่ยวข้อง และระบบการทุจริตของพ่อค้าคนกลางที่เป็นชาวจีนเพียงกลุ่มนิดเดียว จากชื่อบทความอาจทำให้เข้าใจว่า เป็นบทความในแง่แสดงความคิดเห็นหรือระบายความรู้สึกเท่านั้น

๒ ยอดธง ทับทิวไม้ "เริ่มต้นกันที่นั่นก่อน..ข้าว" พรุ้งนี้ คอมมิวนิสต์จะครองไทย เมษายน ๒๕๑๕.

แต่หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะในบทความดังกล่าวได้อ้างข้อมูลของทางการ บทความในหนังสือพิมพ์ และข้อมูลที่เป็นรูปธรรม ภาพของชาวนาที่เขาแสดงไว้ในบทความนี้ จึงไม่ต่างไปจากสภาพแท้จริงของชาวนาในปัจจุบันนี้นัก หนังสือเล่มนี้ถูกทางการสั่งยึดและห้ามพิมพ์เผยแพร่อีกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ จึงนับว่าบทความนี้เป็นบทความที่มีความหมายพิเศษ และเป็นທີ່ระลึกสำหรับหนังสือต้องห้ามเล่มหนึ่งในเมืองไทย

ปัจจุบัน ประเทศไทยมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วมาก จนกลายเป็นเป้าสายตาของประเทศอื่นๆ ทั่วโลก ซึ่งต่างเชื่อกันว่าประเทศไทยจะสามารถก้าวเข้าไปเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICs) ได้ในไม่ช้านี้ รัฐบาลไทยได้จัดพิมพ์ “ผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑-๖”^๓ เพื่อสรุปผลสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงระยะเวลา ๒๕ ปีที่ผ่านมา ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑ - ๕ ปรากฏว่ารายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นถึง ๑๘ เท่าตัว และรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลได้เพิ่มขึ้นถึง ๙ เท่าตัว คือจาก ๒,๒๐๐ บาทต่อคนในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เพิ่มขึ้นเป็นประมาณ ๒๐,๓๐๐ บาทต่อคนในปี ๒๕๒๙ ส่วนมูลค่าสินค้าออก (ตามสถิติดุลการชำระเงิน) ได้เพิ่มขึ้นกว่า ๒๐ เท่าตัว และยังสามารถสรุปได้ว่า ในด้านการกระจายผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนานั้น มีแนวโน้มกระจายไปสู่ประชาชนได้ทั่วถึงมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากประชาชนในเขต

ชนบทพื้นที่ยากจนเริ่มได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังตามแผนพัฒนาชนบทพื้นที่ยากจน ในช่วงระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕ อันเป็นการประเมินผลและคาดหวังอย่างสวยงามทีเดียว

สำหรับรายงานผลของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลไทยดังกล่าวนี้ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ได้แสดงทัศนะที่ตรงกันข้ามไว้ในบทความเรื่อง “เศรษฐกิจไทย : การพัฒนาที่ขาดความสมดุลและไม่เป็นธรรม”^๔ เขากล่าวไว้ว่า นับตั้งแต่มีการวิจัยเพื่อค้นหาภาพการกระจายรายได้และสถานะความยากจนในประเทศไทย สามารถสรุปได้ว่าระหว่างต้นทศวรรษ ๒๕๐๐ จนถึงกลางทศวรรษ ๒๕๑๐ ครอบครัวไทยในทุกพื้นที่มีรายได้ที่แท้จริงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความยากจนทั้งประเทศลดลงอย่างรวดเร็ว ความแตกต่างในรายได้ระหว่างชนบทกับในเมืองมีแนวโน้มลดลง และครอบครัวชนบทมีฐานะดีขึ้น แต่ผลการศึกษาวิจัยที่ได้กระทำในช่วงเวลาถัดมา คือ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๙-๒๕๒๐ และปี พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๑ แสดงให้เห็นแนวโน้มของรายได้ในประเทศไทยที่เปลี่ยนทิศทางไป โดยเฉพาะในช่วงระหว่างปี ๒๕๒๔ ถึงปี ๒๕๒๙ การกระจายรายได้มีแนวโน้มเลวลง และสถานะความยากจนก็มีจำนวนสูงมากขึ้น บทความนี้ยืนยันด้วยข้อมูลให้เห็นชัดว่า ปัญหาความยากจนในชนบทยังไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้นไปกว่าแต่ก่อนได้มากนัก

^๓ สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๖ และผลการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑-๖.

^๔ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง “เศรษฐกิจ: การพัฒนาที่ขาดความสมดุลและไม่เป็นธรรม” วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มีนาคม ๒๕๓๓.

6 ก็เกี่ยวกับปัญหาความยากจนของชาวนาในประเทศไทย ซึ่งเป็นหัวข้อเรื่องที่ข้าพเจ้าให้ความสนใจเป็นพื้นฐานของการศึกษาวิจัย และสิ่งที่จะใช้เป็นแนวทางหนึ่งในการศึกษาปัญหาเรื่องนี้ก็คือความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์-ผู้ได้รับอุปถัมภ์ ซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิมในสังคมไทย เพราะความสัมพันธ์แบบนี้เริ่มมาจากความสัมพันธ์ในสังคมชนชั้นระหว่างชนชั้นปกครอง “เจ้า” และ “นาย” กับชนชั้นที่ถูกปกครอง อันได้แก่ “ไพร่” และ “ทาส” ที่มีมาแต่สมัยโบราณ และด้วยระบบความสัมพันธ์แบบนี้เอง ที่ช่วยให้ชนชั้นปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สามารถขูดรีดชนชั้นใต้การปกครองได้ ในระหว่างนักวิจัยของไทยด้วยกัน ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ ให้ความสนใจในเรื่องนี้ และเริ่มศึกษาวิเคราะห์เป็นคนแรก เขาได้เขียนบทความเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้เป็นจำนวนมาก บทความหนึ่งที่เขาได้พยายามรวบรวมสรุปไว้อย่างดี คือ บทความเรื่อง “โครงสร้างสังคมไทยและปัญหาเกี่ยวกับเกษตรกรในการพัฒนา”^๕ ในบทความนี้เขาได้อธิบายลักษณะของความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์ - ผู้ได้รับอุปถัมภ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขาชี้ให้เห็นว่าเดิมทีเดียวความสัมพันธ์แบบนี้เกิดขึ้นในลักษณะของความสัมพันธกับทางราชการ ระหว่างชนชั้นผู้ปกครองกับชนชั้นผู้ถูกปกครองในสังคมศักดินา และได้พัฒนามาเป็นความสัมพันธ์แบบส่วนตัวเมื่อเข้าสู่สมัยใหม่ และยังพูดถึงสาเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์

เริ่มเสื่อมโทรมและสลายลงในที่สุด เนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทที่มีความเจริญและวิวัฒนาการเทคนิคสมัยใหม่เข้ามามาก เกษตรกรก็ได้เปลี่ยนจากการเพาะปลูกเพื่อดำรงชีพและแลกเปลี่ยนภายในท้องถิ่นมาเป็นการเพาะปลูกเพื่อการค้า แต่อย่างไรก็ตามเขายังเชื่อว่าในอนาคตความสัมพันธ์แบบนี้จะยังคงมีหลงเหลืออยู่ในระบบราชการไทย และจะเป็นแบบแผนความประพฤติที่เห็นได้ในความสัมพันธ์ภายในระบบการของธุรกิจทั่วไปในสังคมไทยอีกด้วย คงจะไม่มีความสูญหายไปจากสังคมไทยอย่างแน่นอน

นอกจากนี้ มีบทความที่เกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์-ผู้ได้รับอุปถัมภ์ที่น่าสนใจอีกบทความหนึ่ง เป็นบทความของ ดร. เจริญ เคมพ์ ที่ ดร. ปรีชา คุวินทร์พันธ์ เป็นผู้แปล เรื่อง “ตัวแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ในการศึกษาสังคมไทย”^๖ แต่เป็นผลงานที่แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษอีกทอดหนึ่ง จึงเข้าใจได้ยากเป็นบางส่วน ทั้งยังไม่สามารถติดตามต้นฉบับได้ ดังนั้นข้าพเจ้าต้องขออภัยในข้อผิดพลาดที่อาจจะมีไว้ ณ ที่นี้ด้วย ดร. เจริญเป็นนักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน เขาวิจารณ์การใช้ตัวแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้ได้รับอุปถัมภ์ที่ใช้เป็นแนวทางอธิบายตัวแบบโครงสร้างสังคมไทย และกล่าวถึงความเข้าใจผิดและอันตรายที่อาจเกิดขึ้น

^๕ ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ “โครงสร้างสังคมไทยและปัญหาเกี่ยวกับเกษตรกรในการพัฒนา” รวมบทความก้าวต่อไปของสังคมไทย, คณะกรรมการนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สิงหาคม ๒๕๒๓.

^๖ ดร. เจริญ เคมพ์ เขียน ดร. ปรีชา คุวินทร์พันธ์ แปล “ตัวแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ในการศึกษาสังคมไทย” วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ เมษายน ๒๕๓๑.

ได้จากการใช้ตัวแบบดังกล่าว เพราะทำให้มองข้าม ปัญหาชนชั้นในสังคมไทยไปได้ง่าย ถึงกระนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าการศึกษาวิจัยของม.ร.ว.อคิน เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้ได้รับ อุปถัมภ์ เขาได้ศึกษาในแง่ของชนชั้นในสังคมไทย จึงนับว่ามีคุณค่าเพียงพอสำหรับผู้สนใจปัญหา แ่งนี้. ที่จะใช้เป็นพื้นฐานประกอบในการศึกษา วิเคราะห์ต่อไป

๓ นักวิจัยอีกท่านหนึ่ง คือ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน ที่สนใจการศึกษาในแง่ความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้อุปถัมภ์กับผู้ได้รับอุปถัมภ์ในแนวเดียวกับ ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ โดยศึกษาวิเคราะห์ถึงอิทธิพล ที่มีต่อพฤติกรรมและค่านิยมของคนไทย ใน บทความเรื่อง “โครงสร้างสังคมไทย”^๗ ความสัมพันธ์ แบบอุปถัมภ์ ถึงแม้จะมีลักษณะการเปลี่ยนแปลง จากความสัมพันธ์ต่อสังคมส่วนรวมมาเป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวก็ตาม สาเหตุอันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ ช่วยถ่ายทอดความสัมพันธ์แบบนี้มาจนกระทั่งทุก วันนั้นก็คือ การจัดระเบียบทางการเมืองและสังคมโดย มีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของอำนาจ ที่มีมา ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ฉะนั้นถ้าจะศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างระบบอุปถัมภ์กับปัญหาความยากจนของชาวนา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพูดถึงหลักการ ปกครองหรือระเบียบทางการเมืองและสังคมของ ไทยเสียก่อน

๑ :

หลักการปกครองในระบบกษัตริย์ของไทย

หลักการปกครองระบบกษัตริย์ของไทย มี รากฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองปกครองในระบบ กษัตริย์มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา ในการ วิเคราะห์หลักการปกครองระบบกษัตริย์นี้ ก่อนอื่น จำเป็นต้องศึกษาอุดมการณ์ที่เป็นรากฐานของการ ปกครองดังกล่าวเป็นสิ่งแรก ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ ได้ รวบรวมและวิเคราะห์อุดมการณ์ทางการเมืองที่สร้าง ขึ้นระหว่างสมัยสุโขทัยกับสมัยอยุธยา มาจนกระทั่ง สมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ บทความของ เขาเรื่อง “ศาสนากับการเมือง : ข้อสังเกตเบื้องต้นว่า ด้วยอุดมการณ์และวิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก”^๘ อุดมการณ์ทาง การเมืองในระบบกษัตริย์ เริ่มวางรากฐานตั้งแต่สมัย สุโขทัย โดยสร้างภาพพจน์กษัตริย์ในสมัยสุโขทัยให้เป็น “ธรรมราชา” ตามหลักคำสอนในพุทธศาสนา ใช้ พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างการรับรู้ และ การยอมรับอำนาจอันชอบธรรมของกษัตริย์ในฐานะ “ธรรมราชา” พอมาถึงสมัยอยุธยา ก็ได้พยายามใช้ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูของขอม ที่เน้นเรื่อง “เทวราช” และความศักดิ์สิทธิ์เหนือมนุษย์ปฤชชนของกษัตริย์ โดยพยายามประสานความเชื่อดังกล่าวเข้ากับ ความ เชื่อทางพุทธศาสนาฝ่ายนิกายมหายาน จึงเกิดภาพพจน์ใหม่

^๗ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน “โครงสร้างสังคมไทย” การพัฒนาชนบทไทย หนังสือที่ระลึก ดร.ป๋วย มีนาคม ๒๕๓๑.

^๘ ดร. สมบัติ จันทรวงศ์ “ศาสนากับการเมือง : ว่าด้วยอุดมการณ์และวิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า - จุฬาโลก” รัฐศาสตร์สาร ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ - ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ ก.ย.๓๑-เม.ย. ๒๕๓๒

ของกษัตริย์สมัยอยุธยา ในลักษณะของ “พุทธราชา” ขึ้น กล่าวคือ กษัตริย์สมัยอยุธยา นอกจากจะมีลักษณะด้านหนึ่งแห่ง “ธรรมราชา” ที่มีเมตตาปราณีต่อประชาชนทั่วไป ยังมีลักษณะในอีกด้านหนึ่งของ “เทวราชา หรือ สมมุติเทพ” ที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือมนุษย์ทั่วไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จุดที่น่าสนใจของบทความเรื่องนี้ก็คือ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ ได้ชี้ถึงประเด็นการสืบทอดอุดมการณ์ที่แตกต่างกันระหว่างสมัยกรุงธนบุรีกับสมัยรัตนโกสินทร์ไว้ว่า พระเจ้าตากสินผู้กอบกู้บ้านเมืองและสถาปนาราชวงศ์กรุงธนบุรีขึ้นใหม่นั้น ได้พิจารณาตัวเป็นเอก อัครพุทธศาสนูปถัมภ์ แต่กลับไม่พอพระทัยในฐานะเพียงเท่านั้น ยังพยายามปฏิบัติหน้าที่ทางธรรมที่จะบรรลุโสดาบันเช่นเดียวกับสงฆ์เสียเอง จนในที่สุดต้องสูญเสียสิ้นราชวงศ์เพียงองค์เดียวเท่านั้น แต่สำหรับพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ที่ขึ้นครองราชย์เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์ทำหน้าที่เป็นเอกอัครพุทธศาสนูปถัมภ์ไปพร้อมๆ กับสร้างภาพลักษณ์ในฐานะ “เทวราชา” ที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือมนุษย์ จึงทำให้ฐานะกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีมีเอกภาพและความมั่นคงมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ปัญหาเกี่ยวกับระบบความคิดทางการเมือง สุขาย ตริรัตน์ ได้เสนอบทความเรื่อง “กำเนิดระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายของไทย”^๙ เพื่อชี้ให้เห็นความมาของระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนาย ซึ่งเป็นระบบความคิดที่ใช้อธิบายเหตุผลความชอบธรรม

ของการดำรงอยู่ของชนชั้นเจ้าขุนมูลนาย และช่วยให้เจ้าขุนมูลนายสามารถดำรงอยู่ในสังคมไทยได้ ผู้เขียนศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ในช่วงระหว่างสมัยลานนาจนถึงอยุธยาตอนต้น (รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) อันได้แก่ วรรณคดีเก่าแก่ เช่น ไตรภูมิพระร่วง ลิลิตโองการแช่งน้ำ มหาชาติคำหลวง เป็นต้น โดยเฉพาะระบบความคิดเกี่ยวกับอำนาจของกษัตริย์ (เช่น พุทธราชา ธรรมราช เทวราชา) ซึ่งใช้เป็นพื้นฐานรองรับระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนาย ระบบความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองก็คือ สิ่งที่ถูกครอบงำสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับอธิบายความชอบธรรมของอำนาจการปกครอง เพื่อรักษาลผลประโยชน์ของตนไว้ โดยการปลูกฝังความเชื่อให้แก่หมู่ประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครอง อย่างไรก็ตามระบบความคิดทางการเมืองจะบังเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสามารถทำให้ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองเชื่อและยอมรับว่า ระบบความคิดดังกล่าวให้ประโยชน์แก่พวกเขาเอง ชนชั้นได้การปกครองได้รับการปลูกฝังในแง่จิตสำนึกปลอมแปลง โดยให้เกิดโลกทัศน์ที่เชื่อว่า ตนเองก็ได้รับผลประโยชน์จากการดำรงอยู่ของกษัตริย์ที่มีอำนาจอันชอบธรรมในแง่ของธรรมราชาและเทวราชา เรื่องเกี่ยวกับโลกทัศน์ของคนไทยที่อยู่ใต้การปกครองมีบทความของ Niels Mulder เรื่อง “The Concept of Power and Moral Goodness” ที่วิเคราะห์ไว้อย่างละเอียด และใช้ศึกษาประกอบได้ (Journal of Siam Society,

^๙ สุขาย ตริรัตน์ “กำเนิดระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายของไทย” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ มิถุนายน-สิงหาคม ๒๕๒๕.

Jan. 1979 , Bangkok.)

มิลเดอร์ได้ทำแบบสำรวจความคิดเห็นของชาวนาในภาคกลาง เพื่อศึกษาวิเคราะห์โลกทัศน์ของคนไทย และพบว่าคนไทยมีโลกทัศน์ซ้อนกันสองชั้นคือ “คุณ” และ “เดช” และมีสิ่งที่ช่วยเชื่อมโยงโลกทัศน์ทั้งสองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สิ่งนั้นก็คือนำที่ดี และเมื่อโลกทัศน์ทั้งสองเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน จึงจะสามารถรักษาความสงบและความมั่นคงของสังคมไว้ได้ กล่าวคือ ในความคิดเห็นตามโลกทัศน์ของคนไทยเชื่อว่าผู้นำที่มีอำนาจปกครองในลักษณะทั้ง “คุณ” และ “เดช” พร้อมในตัวเองเท่านั้น จึงจะสามารถเป็นผู้ประกันความสงบสุขและความมั่นคงของชุมชนไว้ได้ มิลเดอร์เรียกโลกทัศน์ดังกล่าวว่า “โลกทัศน์แบบไสยศาสตร์” ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่ามาจากความเชื่อเก่าแก่ทางด้านไสยศาสตร์ของชนชาติไทย แต่มิลเดอร์เป็นผู้เชี่ยวชาญทางสาขามนุษยศาสตร์ จึงไม่ค่อยสนใจการศึกษาวิเคราะห์ในแง่ประวัติศาสตร์มากนัก แต่สำหรับข้าพเจ้ามองเห็นว่ากษัตริย์ไทยในประวัติศาสตร์มีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำที่ดีตามความหมายนี้ทีเดียว ทั้งนี้เพราะว่า เมื่อพิจารณาความเป็นมาของระบบความคิดทางการเมืองในสมัยสุโขทัย อุดมการณ์ที่สร้างขึ้นจากคำสอนทางพุทธศาสนาในเรื่อง “ธรรมราชา” ก็คือการสร้างคุณลักษณะของกษัตริย์ต่อโลกทัศน์ “คุณ” และต่อมาในสมัยอยุธยา อุดมการณ์การเมืองที่ได้มาจากคำสอนของศาสนาพราหมณ์ในเรื่อง “เทวราชา” ก็คือการสร้างคุณลักษณะของกษัตริย์ต่อโลกทัศน์ “เดช”

ให้เกิดขึ้น ในฐานะผู้นำที่เชื่อมโยงโลกทัศน์ทั้งสอง ผู้ที่มีคุณลักษณะพร้อมในโลกทัศน์ทั้งสองนี้เท่านั้น จึงจะเป็นผู้นำที่สมบูรณ์แบบอันได้แก่กษัตริย์นั่นเอง บทความของดร. สมบัติ ช่างตันก็สะท้อนให้เห็นลักษณะอุดมการณ์การเมืองของไทย ที่เติบโตขึ้นเป็นระบบความคิดทางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์ อันเป็นบรรทัดฐานของสังคมไทยตลอดมา

ระบบความคิดทางการเมืองที่สร้างขึ้นโดยชนชั้นปกครอง จะเป็นที่ยอมรับของประชาชน ซึ่งอยู่ในฐานะผู้อยู่ใต้ปกครองหรือไม่ ขึ้นอยู่กับโลกทัศน์ของประชาชน อันเกิดจากความคิดเห็นเชื่อที่มีต่ออำนาจทางการเมือง เกี่ยวกับเรื่องนี้ วิทยาสุจริตธนารักษ์ ได้เสนอบทความเรื่อง “ความคิดเกี่ยวกับอำนาจในสังคมไทย” ๑๐ โดยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์พื้นฐานความคิดความเชื่อของคนไทย และแสดงความเห็นไว้ว่า “ความเชื่อของคนไทยในเรื่อง โชคกลาง เทวดา ภูตผี ยังคงไม่ผิดแผกอะไรออกไปจากสมัยเกือบ ๒๐๐ ปีก่อนนั้น ปัจจุบันนี้อาจจะหนักขึ้นไปกว่าเก่าก็เป็นไปได้ เพราะปรากฏมีสำนักต่างๆ เกิดขึ้น และมีผู้นับถือมากมาย” เขาชี้ให้เห็นถึงลักษณะความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่ฝังลึกอยู่ในสังคมไทย คำว่าอำนาจสำหรับคนไทยหมายถึงสิ่งลึกลับที่สถิตย์อยู่ภายในธรรมชาติ และมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบุญ-กรรมด้วย ดังนั้นอำนาจทางการเมืองก็คือพลังที่สามารถครอบครองโลกทัศน์ “คุณ” และ “เดช” ทั้งสองไว้ได้นั่นเอง

๑๐ วิทยาสุจริตธนารักษ์ “ความคิดเกี่ยวกับอำนาจในสังคมไทย” รวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๔.

ระบบความคิดทางการเมืองเป็นสิ่งที่ชนชั้นผู้ปกครองพยายามจะถ่ายทอดและปลูกฝังไว้ภายในจิตสำนึกของมวลชนผู้อยู่ใต้การปกครอง กาญจนา แก้วเทพ ได้วิเคราะห์วิธีการของชนชั้นปกครองที่ใช้ครอบงำจิตสำนึกของมวลชน โดยเสนอผลการวิจัยไว้ในบทความเรื่อง “วิเคราะห์ความกลัวในสังคมไทย-ทฤษฎีจิตวิทยาจิตวิเคราะห์ และสังคมวิทยามาร์กซิสต์” ๑๑ ผู้เขียนได้เจาะลึกไปถึงวรรณกรรมในสมัยสุโขทัย อันได้แก่ ไตรภูมิพระร่วง บทนิพนธ์ของพระยาสิทธิ ซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นฉบับของระบบความคิดของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เก่าแก่ของไทย ทั้งนี้เพื่อศึกษาความเกี่ยวข้องระหว่าง “ความกลัว” กับวรรณกรรมเรื่องนี้ บทความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า “ความกลัว” ที่มีอยู่ในจิตสำนึกของคนไทยเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากพื้นฐานความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่ชนชาติไทยมีมาแต่โบราณ ซึ่งเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นเพราะมนุษย์ตกอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมอันเต็มไปด้วยเรื่องลึกลับและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่ลึกลับมหัศจรรย์ด้วยเหตุนี้เอง ความกลัวที่แฝงอยู่ภายใต้ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือครอบงำความคิดทางการเมือง

เมื่อพูดถึงหลักการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทย อาจจะกล่าวได้ว่าหลักการปกครองนี้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดย

ระบบความคิดทางการเมืองช่วยปรุงแต่งโลกทัศน์ของมวลชนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นจนเป็นที่ยอมรับของมวลชน และเข้าครอบงำจิตสำนึกของมวลชนไว้ได้ กล่าวคือ ผู้นำ (ผู้ที่มีฐานะเป็นผู้นำ) ต้องเป็นผู้ที่สามารถดำรงรักษาความสงบสุขและความมั่นคงของส่วนรวมโดยมีอำนาจเชื่อมโยงโลกทัศน์ “คุณ” และ “เดช” ลิขิต อดุมภักดี ได้ศึกษาหลักการปกครองของไทยโดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับโลกทัศน์ของคนไทย ในบทความเรื่อง “รัฐ : สิ่งปฏิรูปทางประวัติศาสตร์” ๑๒ เขาชี้ให้เห็นว่า การปฏิวัติ ๒๔๗๕ ทำให้รัฐมีการพัฒนาเข้าสู่ระยะใหม่ ลัทธิชาตินิยมได้ทำให้รัฐพัฒนากลายเป็นตัวบุคคล นัยหนึ่งรัฐได้ถอดตัวเป็นร่างมนุษย์แล้ว (Personification of State) ซึ่งทำหน้าที่เป็นสื่อเชื่อมโยงโลกทัศน์ “คุณ” และ “เดช” แต่ในสมัยรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ เป็นสมัยที่พระมหากษัตริย์เข้ามามีบทบาทในโลกทัศน์ “คุณ” ส่วนรัฐมีบทบาทในโลกทัศน์ “เดช” แยกออกจากกัน และในสมัยนายถวิล และ นายถวิล พิบูลย์พิพัฒน์ กษัตริย์มีบทบาทในโลกทัศน์ “คุณ” รัฐสภาเข้ามามีบทบาทในโลกทัศน์ “เดช” ถึงแม้ในบทความของลิขิตไม่ได้กล่าวไว้ แต่พอจะสรุปต่อไปได้ว่า หลังจากเกิดรัฐประหารเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ รัฐที่อยู่ภายใต้อำนาจของกษัตริย์และทหาร ซึ่งกลับไปสู่ลักษณะเดิมเช่นเดียวกับสมัยจอมพลสฤษดิ์อีกครั้งหนึ่ง และเมื่อชาติชายได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรี

๑๑ กาญจนา แก้วเทพ “บทวิเคราะห์ “ความกลัวในสังคมไทย” ด้วยทฤษฎีจิตวิทยา จิตวิเคราะห์ และสังคมวิทยามาร์กซิสต์” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ มิ.ย.- ส.ค. ๒๕๒๕.

๑๒ ลิขิต อดุมภักดี “รัฐ : สิ่งปฏิรูปทางประวัติศาสตร์” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑-๒ ต.ค. ๒๕๒๘- มี.ค. ๒๕๒๙.

สมัยที่สอง ในสมัยนี้มีบางคนกล่าวว่าเมืองไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่บทความเรื่อง “ชาวไทย” ๑๓ ในวารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองได้ปฏิเสธหักล้างความเห็นดังกล่าว

ในบทความเรื่อง “การสร้างชาติกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง : กรณีของไทย” ๑๔ ของม.ร.ว. พุทธิสถาน ชุมพล ซึ่งได้วิเคราะห์กระบวนการสร้างชาติ (Nation Building) ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ จนถึงปัจจุบันในแง่ประวัติศาสตร์ เขาพบว่าในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเล็งเห็นปัญหาของการลดความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ แล้ว พระองค์จึงทรงเสนอหลักการสำหรับสร้างชาตินิยมที่เป็นทางการอันได้แก่ “ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” เพื่อยกสถาบันกษัตริย์มาเป็นแกนของชาตินิยม ซึ่งเป็นการรื้อฟื้นระบบความคิดทางการเมืองของชาติไทยที่มีมาแต่โบราณขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และหลังจากที่เกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ปรากฏว่า “พ่อขุน” “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” “รัฐธรรมนูญ” และ “ประชาธิปไตย” ถูกชนชั้นผู้ปกครองหยิบยกขึ้นมาใช้แอบอ้าง เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความชอบธรรม ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในแต่ละยุคแต่ละสมัย นอกจากนี้ หลังจากปี พ.ศ. ๒๔๘๑ (สงครามบูรพา) ลัทธิ “เชื้อผู้นำ” ถูกพัฒนาขึ้นมาแทนที่โดยอาศัยการที่

ผู้นำเป็นทหารสร้างภาพของวีรบุรุษที่คล้ายคลึงกับภาพที่คนไทยเคยยกย่อง “มหाराช” ในกาลก่อน ในสมัยของจอมพลสฤษดิ์หันกลับมาเกื้อหนุนสถาบันกษัตริย์อีกครั้ง โดยนำตัวแบบ “พ่อขุน” และ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” มาใช้เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมแก่ระบบการปกครองแบบเผด็จการโดยราชการ และยังคงมีมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ในบทส่งท้ายเขาได้สรุปว่า “ปัญหาการสร้างชาติดูจะมีจุดศูนย์รวมอยู่ที่ปัญหาว่า จะทำอย่างไรจึงสามารถระดมประชาชนให้มีส่วนร่วมในระบบวัฒนธรรมด้านหนึ่ง กับมีส่วนร่วมในระบบการเมืองอีกด้านหนึ่ง ในกรณีของไทย ชนชั้นผู้ปกครองให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมโดยใช้สูตร “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” ซึ่งเป็นเครื่องมือของชาตินิยมที่เป็นทางการ มากกว่าการมีส่วนร่วมในระบบการเมือง

การศึกษาในลักษณะรูปรธรรมเกี่ยวกับนโยบายการสร้างชาตินิยมแบบเป็นทางการในสมัยจอมพลสฤษดิ์นั้น ปรากฏอยู่ในบทความของภัชราพร ช้างแก้วเรื่อง “บทบาทด้านสังคมและการเมืองขององค์การศาสนา” ๑๕ บทความนี้แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกพูดถึงบทบาทของสถาบันพุทธศาสนา กล่าวคือคณะสงฆ์ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองอย่างไรบ้างในสมัยจอมพลสฤษดิ์ และอีกส่วนหนึ่งพูดถึงองค์การศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัย

๑๓ “บรรณาธิการ” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ฉบับ “ชาวไทย” ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓-๔ ต.ค. ๒๕๓๑.

๑๔ ม.ร.ว. พุทธิสถาน ชุมพล “การสร้างชาติกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง: กรณีไทย” วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๑ เมษายน ๒๕๓๐.

๑๕ ภัชราพร ช้างแก้ว “บทบาทด้านสังคมและการเมืองขององค์การศาสนา” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓-๔ ต.ค. ๒๕๓๑.

จอมพลสฤษดิ์ ได้แก่ จิตตภาวันวิทยาลัย และสำนักปู่สวรรค์ โดยใช้เป็นกรณีศึกษาเชิงเปรียบเทียบ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์การศาสนากับการเมือง ในกรณีของจิตตภาวันวิทยาลัยอ้างเอาหลักธรรมมาใช้เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมือง ซึ่งยังคงสามารถดำเนินกิจกรรมมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ส่วนสำนักปู่สวรรค์ใช้ความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์มาเป็นเครื่องมือในการสร้างประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมือง แต่ภายหลังเริ่มถูกทางราชการจับตามองอย่างไม่ไว้วางใจ และท้ายสุดผู้นำสำนัก นายสุชาติ โกศลกิติวงศ์ ถูกจับกุมตัวและถูกสั่งปิดสำนักแล้ว สำหรับในส่วนแรกของบทความมีข้อความที่น่าสนใจตอนหนึ่งที่ว่า “ศาสนาและพระมหากษัตริย์ถูกผนวกเข้ากับแนวความคิดเรื่องการสร้างบูรณาการในชาติ จึงทำให้เกิดการย่ำถึงแนวคิดที่ริเริ่มมาแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ นั่นคือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์”

เราสามารถดูตัวอย่างได้จากเหตุการณ์อันน่าสยดสยองของการสังหารหมู่นักศึกษาที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ซึ่งทำให้เข้าใจได้เป็นอย่างดีว่าความรู้สึกรักภักดีต่อสูตร “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” ได้ซาบซึ้งเข้าไปในจิตใจของชนชาวไทยลึกซึ้งเพียงใด หลังจากให้นักศึกษารวมพลังกันเพื่อประท้วงและล้มรัฐบาลทหารลงได้สำเร็จเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ บรรยากาศประชาธิปไตยมีมากขึ้น กรรมการและขบวนการที่เคยถูกกดขี่มาตลอดเริ่มต้นตัวรวมกลุ่มเพื่อ

เรียกร้องสิทธิของตนมากขึ้นจนเกิดความวุ่นวายภายในประเทศ ประกอบกับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงในแหลมอินโดจีนต่างถูกคุกคามด้วยลัทธิสังคมนิยม ในสถานการณ์ที่ตึงเครียดทั้งในและนอกประเทศเป็นสาเหตุชักนำให้ชนชั้นปกครองอันได้แก่ กษัตริย์ เจ้านาย ทหาร นายทุน รวมตัวกันโดยมีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องการปกป้องสถาบันที่มีแต่เก่าแก่ และสุดท้ายก็สิ้นสุดลงด้วยเหตุการณ์ ๖ ตุลา ๒๕๑๙ ในเหตุการณ์ครั้งนั้น กลุ่มคนในฝ่ายชนชั้นปกครองที่ใช้ความรุนแรงก็คือกลุ่มอนุรักษ หรือ กลุ่มขวา สิ่งที่ทำให้กลุ่มขวาบ้าดลั้งจนกระทั่งใช้อาวุธทำร้ายชีวิตนักศึกษาอย่างไม่เลือก อาจจะกล่าวได้ว่าสืบเนื่องมาจากการที่ชนชั้นปกครองพยายามมอมแมมมวลชนให้เกิดความจงรักภักดีบูชา “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” นั่นเอง กวีรัตน์ คุณาภักดิ์ ได้วิเคราะห์บทบาทของลูกเสือชาวบ้าน และพิสูจน์ให้เห็นข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ในบทความเรื่อง “ลูกเสือชาวบ้าน : บางสิ่งบางอย่างจาก ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙” ๑๖

๒:

หลักการปกครองกับนโยบายทางเศรษฐกิจ

๓

ราบใดที่ชนชั้นปกครองมีบทบาทในการเชื่อมโยงโลกทัศน์ทั้งสองของมวลชน อันได้แก่ “คุณ” และ “เดช” อำนาจการปกครองก็จะเป็นสิ่งชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับของสังคม นี่คือการปกครองระบอบพระมหากษัตริย์ที่ถูกสร้างขึ้นเป็นระบบความคิด

๑๖ กวีรัตน์ คุณาภักดิ์ “ลูกเสือชาวบ้าน : บางสิ่งบางอย่างจาก ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๓๒.

ทางการเมืองมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ด้วยเหตุนี้ชนชั้นผู้ปกครองจึงถูกเรียกร้องให้มีอำนาจเด็ดขาดและความเมตตากรุณา (อำนาจในการให้ความคุ้มครอง) ในเวลาเดียวกัน ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ คือชนชั้นผู้ปกครองให้การคุ้มครองแก่ชนชั้นใต้การปกครอง ส่วนชนชั้นใต้การปกครองก็จะให้ความเชื่อฟังยอมทำตามอำนาจเด็ดขาดตอบแทนต่อชนชั้นผู้ปกครอง

บทความในหนังสือ “กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย : บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์การเมือง พ.ศ.๒๔๗๕ - ๒๕๓๐” ของ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ได้เสนอผลงานการวิเคราะห์กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของไทยที่สัมพันธ์กับหลักการปกครองดังกล่าว แต่ได้เลือกแปลไว้เฉพาะบทที่ ๔ “โครงสร้างส่วนบนกับกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ” บทที่ ๗ “ตลาดนโยบายเศรษฐกิจ” และบทส่งท้าย ๑๗ เขาได้กำหนดขอบเขตการศึกษาเฉพาะประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่คือตั้งแต่พ.ศ.๒๔๗๕ เป็นต้นมา เขาได้ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจ (Super-Structure) มีอิทธิพลในการกำหนดโครงสร้างส่วนล่าง โดยได้วิเคราะห์โครงสร้างอำนาจทาง

การเมืองและความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ว่าเป็นปัจจัยสำคัญสองประการ ที่ทำให้พลังอำนาจยาธิปไตยสามารถครอบงำกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจเกือบตลอดมา ปัจจัยทั้งสองประการในโครงสร้างส่วนบนที่เขาพูดถึงนี้ เป็นสิ่งที่ระบบความคิดทางการเมืองที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาสร้างขึ้น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระบบความคิดทางการเมืองในโครงสร้างส่วนบนกับการครอบงำกระบวนการกำหนดนโยบายในโครงสร้างส่วนล่างเช่นนี้ ทำให้เห็นชัดเจนว่า ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วก็ตาม นโยบายเศรษฐกิจของไทยยังคงตกอยู่ในสภาพเดิม ไม่ต่างไปจากสมัยที่มีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

รายละเอียดเกี่ยวกับนโยบายเศรษฐกิจภายใต้ระบอบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือตั้งแต่สมัยอยุธยามาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดูได้จากบทความต่อไปนี้ “ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจสมัยอยุธยา” ของพรณี อวนสกุล ๑๘ “การค้ากับต่างประเทศของอยุธยาในศตวรรษที่ ๑๗” ของ อังสุรีย์ อุดมพาณิชย์ ๑๙ “ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุงยุคต้น” ของ ญาดา ประภาพันธ์ ๒๐ “พระคลังข้างที่กับการลงทุนธุรกิจในประเทศไทย

๑๗ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย : บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง พ.ศ.๒๔๗๕-๒๕๓๐ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย จัดพิมพ์ ๒๕๓๒.

๑๘ พรณี อวนสกุล “ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจสมัยอยุธยา” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๔ เล่มที่ ๓ ก.พ. - พ.ค. ๒๕๑๘.

๑๙ อังสุรีย์ อุดมพาณิชย์ “การค้ากับต่างประเทศของอยุธยาในศตวรรษที่ ๑๗” วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ เม.ย.-มิ.ย.๒๕๒๓.

๒๐ ญาดา ประภาพันธ์ “ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุงยุคต้น” ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๔.

พ.ศ.๒๔๓๓-๒๔๗๕ ของชลดา วัฒนศิริ ๒๑ และ “บทบาทของพระคลังข้างที่ต่อการลงทุนเศรษฐกิจในอดีต พ.ศ.๒๔๓๓- ๒๔๗๕” ของ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ๒๒ ซึ่งบทความเหล่านี้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า ไม่ว่าจะเป็นนโยบายเศรษฐกิจในสมัยใดก็ตาม ล้วนแต่อยู่ภายใต้การผูกขาดของชนชั้นผู้ปกครอง วิธีการบริหารนโยบายก็เป็นในลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ซึ่งส่วนใหญ่พ่อค้าชาวจีนเป็นผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางชนชั้นแบบศักดินาเป็นเครื่องมือ

อย่างไรก็ตาม บทความของ ทวีศิลป์ ได้ใช้หนังสือราชการในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัยซึ่งน่าสนใจเป็นพิเศษ เขาพูดถึงการลงทุนทางเศรษฐกิจในสมัยการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ส่วนใหญ่ชาวจีนเป็นผู้ลงทุนทำกิจการในสมัยนั้น แต่ก็มิใช่หมายความว่าไม่มีเจ้านายขุนนาง หรือผู้ลงทุนไทยเลยที่สนใจในการลงทุนทำธุรกิจโดยไม่เกี่ยวข้องกับชาวจีน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็เป็นตัวอย่างเจ้านายพระองค์หนึ่งในจำนวนหลายพระองค์ที่เข้ามามีบทบาทในการลงทุนทางเศรษฐกิจ พระองค์อาศัยตำแหน่งหน้าที่ทางราชการและพึงพิง

ระบบอุปถัมภ์ภายใต้ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ท้ายสุดก็ต้องประสบความล้มเหลวในการลงทุน ดังปรากฏในบทความของเขาเรื่อง “ความพยายามของเจ้านายไทยในการลงทุนทางเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์” ๒๓

บทความเรื่อง “เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยา” ของสายชล วรณรัตน์ ๒๔ ใช้ประกอบการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ตั้งแต่สมัยปลายอยุธยาจนกระทั่งเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์ ผู้เขียนได้อธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้อยุธยาเสื่อมโทรมไว้ว่า “เมื่อการผลิตและการแลกเปลี่ยนสินค้าได้ขยายตัว จนเกิดความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างชนชั้น การจัดระเบียบสังคมให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปย่อมเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่ปรากฏว่า ชนชั้นนำในสมัยปลายอยุธยาไม่สามารถจัดระเบียบ และควบคุมสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ความขัดแย้งจึงปรากฏชัดทั้งภายในชนชั้นมูลนาย และระหว่างชนชั้นมูลนายกับชนชั้นไพร่ เพราะต่างก็ไม่ยอมรับระเบียบความสัมพันธ์ตามลำดับชั้นในระบบศักดินาแบบเดิม ทำให้สังคมในปลายอยุธยามีความปั่นป่วนวุ่นวายอย่างมาก” ซึ่งเป็นเหตุการณ์

๒๑ ชลดา วัฒนศิริ “พระคลังข้างที่กับการลงทุนธุรกิจในประเทศไทย พ.ศ.๒๔๓๓-๒๔๗๕” วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ มิ.ย.๒๕๓๑.

๒๒ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ “บทบาทของพระคลังข้างที่ต่อการลงทุนเศรษฐกิจในอดีต (พ.ศ.๒๔๓๓-๒๔๗๕)” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๒๘.

๒๓ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ “ความพยายามของเจ้านายไทยในการลงทุนทางเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๙ เล่มที่ ๑ กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๒๒.

๒๔ สายชล วรณรัตน์ “เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยา” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ กันยายน ๒๕๒๕ .

เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมขึ้นตามอิทธิพลการพัฒนาเศรษฐกิจการค้า กล่าวคือ สังคมศักดินาที่เคยได้รับการหล่อเลี้ยงความอุดมสมบูรณ์ด้วยกำลังคนย่อมเกิดความสั่นคลอนขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เมื่อเข้าสู่สมัยที่สังคมจำเป็นต้องหล่อเลี้ยงด้วยกำลังเงินตรา ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ในจุดที่น่าสนใจมากที่สุด

บทความที่ศึกษาเรื่องการพัฒนานายทุนอุตสาหกรรมในประเทศไทย ภายหลังเปิดประเทศค้าเสรี (เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๘) และถูกแทรกแซงทางด้านเศรษฐกิจจากนายทุนชาติตะวันตกได้แก่บทความในหนังสือเรื่อง "ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ. ๒๓๙๘-๒๔๕๓" บทที่ ๓ นายทุนข้าราชการและบทที่ ๔ นายทุนนายหน้าของ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร^{๒๕} จากบทความทั้งสองทำให้เห็นสภาพแท้จริงของการเติบโตของนายทุนอุตสาหกรรมโดยอาศัยความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ทั้งนี้เพราะนายทุนต้องรับการคุ้มครองจากศักดินาเพื่อสร้างฐานเศรษฐกิจ

พรรณี บัวเล็ก เป็นนักวิจัยผู้ที่ติดตามศึกษาการเติบโตและการพัฒนาของนายทุน หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ดังจะเห็นได้จากบทความเรื่อง

"การเติบโตและการพัฒนาการของนายทุนธนาคารพาณิชย์ชาวจีนในประเทศไทย (๒๔๗๕-๒๕๑๖)" ^{๒๖} ในบทความนี้เขาได้เสนอให้เห็นภาพชัดเจนด้วยตัวอย่างนายทุนผูกขาดกลุ่มหนึ่งคือ ตระกูลโสภณพนิช ผู้ซึ่งเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ในธนาคารกรุงเทพ จำกัด ในปัจจุบันนี้ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์ให้เห็นว่าวิธีการสร้างฐานอำนาจทางเศรษฐกิจได้อาศัยความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์อย่างไรบ้าง

อย่างไรก็ตาม บทความเรื่อง "การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง" ของฉัตรทิพย์ นาถสุภา^{๒๗} ให้ข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งว่าหลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ คณะราษฎรเข้ามามีอำนาจในการบริหารประเทศทั้งๆ ที่ไม่มีฐานเศรษฐกิจที่มั่นคงเลย หนทางที่คณะราษฎรต้องตัดสินใจเลือกก็คือ การหันหน้าไปพึ่งระบบราชการและกำหนดนโยบายเศรษฐกิจแบบระบบชาตินิยม และในช่วงระยะเวลาเ็นเองที่เปิดโอกาสให้นายทุนชาวจีนกับข้าราชการเริ่มผูกความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์อย่างเหนียวแน่น

นอกจากนี้ หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมานโยบายเศรษฐกิจของประเทศไทยถูกกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การประเมินผลจากการดำเนินนโยบายตามแผนพัฒนาฯ ได้พูดถึง

๒๕ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. ๒๓๙๘-๒๔๕๓) สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ ๒๕๒๓

๒๖ พรรณี บัวเล็ก "การเติบโตและการพัฒนาการของนายทุนธนาคารพาณิชย์ชาวจีนในประเทศไทย (๒๔๗๕-๒๕๑๖)" วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑-๒ ๒๕๒๙ ต.ค.-มี.ค. ๒๕๓๐

๒๗ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา "การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง" ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๔

ครั้งหนึ่งแล้ว โดยวิเคราะห์จากประกาศราชกิจจานุ-
เบกษาฉบับพิเศษ เรื่อง “สรุปผลการพัฒนาตามแผน
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑-๖”
แต่ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคนิ ได้วิจารณ์แผนพัฒนาฯ ไว้
ในบทความเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
ไทย” ๒๘ ผู้เขียนได้วิเคราะห์ผลการพัฒนาตามแผน
พัฒนาฯ ฉบับที่ ๑- ๖ และได้กล่าววิจารณ์แผนพัฒนาฯ
ทั้งห้าฉบับไว้ว่า “เนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมที่ประกาศใช้มาแล้วรวม ๕ ฉบับ ถูกครอบงำ
ด้วยแนวพัฒนาการเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งเป็นการ
พัฒนาที่มุ่งหมายความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจยิ่ง
กว่าการกระจายผลประโยชน์ มุ่งเขตเมืองยิ่งกว่าชนบท
มุ่งสาขาอุตสาหกรรมยิ่งกว่าเกษตรกรรม และที่
สำคัญกว่านั้นคือ มุ่งด้านเศรษฐกิจยิ่งกว่าความสมดุล
ของโครงสร้างสังคมทุกด้าน การใช้นโยบายเศรษฐกิจ
เช่นนี้จึงมีผลกระทบหลายประการ ในที่นี้กล่าวเฉพาะ
ผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อสังคมในชนบทเพียงสอง
ประการ ซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังและจะต้องใช้ความ
พยายามอีกมากจึงจะแก้ไขได้ นั่นคือปัญหาความ
ยากจนและปัญหาการกระจายรายได้”

การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วง
ที่ผ่านมา (พ.ศ.๒๕๐๔ - ๒๕๒๔) มีอัตราค่อนข้างสูง
แต่การเติบโตอย่างรวดเร็วดังกล่าวไม่ได้ช่วย

ให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วไปดีขึ้น ทั้งนี้
เพราะว่าดอกผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจไม่ได้
มีการกระจายหรือแจกจ่ายไปสู่ประชาชนโดย
ทั่วถึง เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม เป็นนัก
เศรษฐศาสตร์ไทยคนหนึ่งที่ได้วิจารณ์โจมตี
พัฒนาการทางเศรษฐกิจของประเทศไทยว่า
เป็นการเติบโตในลักษณะที่ทำให้เกิดการรวมอำนาจ
ทางเศรษฐกิจมากขึ้น และทำให้เกิดช่องว่างใน
การกระจายรายได้ ที่มีความแตกต่างมากขึ้น ซึ่ง
ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในสังคมมากขึ้นด้วย ดัง
เห็นได้จากบทความของเขาคือ “การผูกขาดทาง
เศรษฐกิจและการครอบงำทางการเมืองในประเทศไทย” ๒๙ และ “โครงสร้างการกระจายรายได้
ของระบบเศรษฐกิจไทย” ๓๐

ในบทความแรก เขาพูดถึงการผูกขาด
ทางเศรษฐกิจในช่วงสมัยรัฐบาลทหาร (พ.ศ.๒๕๐๒ -
๒๕๑๖) กลุ่มนักธุรกิจ นักลงทุน (ชาวจีน) ได้เริ่ม
ขยายอำนาจทางการเมือง โดยอาศัยแผนพัฒนา
เศรษฐกิจฯ ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็น
เครื่องมือแสวงหาอำนาจในการผูกขาดทางเศรษฐกิจ
และเพิ่มอิทธิพลทางการเมืองมากขึ้นตามลำดับ
และต่อมาพวกเขามีการรวมตัวเกาะกลุ่มมากขึ้น เมื่อ
ก่อนพวกเขาเคยใช้อิทธิพลทางการเมืองเพื่อหา

๒๘ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคนิ “การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย” *การพัฒนาชนบทไทย* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๓๑.

๒๙ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม “การผูกขาดทางเศรษฐกิจและการครอบงำทางการเมืองในประเทศไทย” *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ กันยายน ๒๕๒๔.

๓๐ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม “โครงสร้างการกระจายรายได้ของระบบเศรษฐกิจไทย” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ เมษายน ๒๕๒๕.

ผลประโยชน์ทางอ้อม แต่หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นต้นมา พวกกลุ่มธุรกิจนายทุนเหล่านี้มีตัวแทนส่งเข้ามาในสถาบันการเมืองอย่างเปิดเผยและใช้อำนาจทางการเมืองเองโดยตรง โดยเข้าร่วมจัดตั้งพรรคการเมืองส่งคนลงสมัครรับเลือกตั้งและมีตัวแทนนักธุรกิจในคณะรัฐมนตรีเองด้วย บทความนี้แสดงให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางการเมืองและอำนาจทางเศรษฐกิจที่เคยมีลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ส่วนบทความที่สองของเกริกเกียรติ เป็นข้อมูลที่สำคัญที่แสดงภาพชัดเจนของโครงสร้างการกระจายรายได้ในระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย

วริทย์ เจริญเลิศได้วิเคราะห์การเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยตามแนวคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์ “นีโอคลาสสิก” ในบทความเรื่อง “วิเคราะห์การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยในฐานะประเทศทุนนิยมบริวาร” ^{๓๑} โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์ทางผ่านสามขั้นตอนของการสะสมทุนในระบบเศรษฐกิจไทย คือจากการสะสมทุนแบบทดแทนการนำเข้า → การสนับสนุนการส่งออก → การสะสมทุนเพื่อการส่งออก และวิเคราะห์ถึงปัจจัยผลักดัน ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรมตามแนวใหม่ และผลได้ผลเสียของการผนวกประเทศไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบ

เศรษฐกิจโลก เขาสรุปว่า การหันมาส่งเสริมการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมในปัจจุบัน ที่พยายามสะสมทุนทดแทนเพื่อส่งออก ไม่สามารถก่อผลเชื่อมโยงกับการพัฒนาทางอุตสาหกรรมได้อย่างแท้จริง

๓ :

การพัฒนาเศรษฐกิจกับสังคมชนบท

หากเรายอมรับความจริงว่า ภายใต้งาของการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ (มหภาค) ชาวนาส่วนใหญ่ยังมีสภาพความเป็นอยู่ยากจนลง และยังคงเกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างเมืองกับชนบทมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ ย่อมจะเกิดข้อสงสัยขึ้นว่า อะไรคือสาเหตุที่ทำให้เกิดสภาพดังกล่าว และทำไมชาวนาจึงไม่ลุกขึ้นประท้วงแสดงความไม่พอใจต่อสภาพดังกล่าว

ทั้งๆ ที่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ได้พยายามพูดถึงการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมตามนโยบายพัฒนาสังคมเกษตรตลอดมา โดยเน้นการขยายตลาดแรงงานและการเพิ่มรายได้ที่เป็นเงินตราในภาคชนบท แต่วิทยากร เชียงกูล ได้ชี้ให้เห็นข้อสงสัยที่มีต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ว่าจะสามารถบรรลุผลตามเป้าหมายสักแค่ไหน ในบทความเรื่อง “บทบาทของทุนต่างชาติ รัฐ และกระฎุมพีในการเปลี่ยนแปลงสังคมเกษตรภาคกลาง (พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๒๓)” ^{๓๒} และเรื่อง “การ

^{๓๑} วริทย์ เจริญเลิศ “วิเคราะห์การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยในฐานะประเทศทุนนิยมบริวาร” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๔ เล่มที่ ๑ กันยายน ๒๕๒๗.

^{๓๒} วิทยากร เชียงกูล “บทบาทของทุนต่างชาติ รัฐ และกระฎุมพี ในการเปลี่ยนแปลงสังคมเกษตรภาคกลาง (๒๕๐๓-๒๕๒๓)” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๒ เล่มที่ ๔ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๒๖.

เปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมภาคกลาง : ผลจากการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยม ๒๕๐๓-๒๕๒๓" ๓๓

ในบทความเรื่องแรกเขาได้สรุปว่า นายทุนต่างชาติ รัฐ และกรรมสิทธิ์ ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ต่างก็ได้ร่วมมือกันมีบทบาทอย่างสำคัญในการทำให้การเกษตรเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า และในการผนวกความสัมพันธ์แบบไม่ใช้ทุนนิยมในภาคชนบทให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลก แต่สำหรับชาวนาก็ยังคงถูกขูดรีดไม่ต่างไปจากสภาพเดิมแม้แต่น้อย

ในบทความที่สองเขาสรุปว่า แม้ว่ารัฐบาลไทยและนายทุนในประเทศ จะได้หาทางแก้ไขเพื่อยกระดับกำลังการผลิต ขยายอำนาจซื้อของประชาชนในชนบท เพื่อสนับสนุนการพัฒนาตลาดภายในประเทศ พยายามคิดโครงการปฏิรูปที่ดิน โครงการให้บริษัทเกษตรกรรมขนาดใหญ่และธนาคารไปร่วมลงทุน พัฒนาการเกษตรสมัยใหม่โดยให้ชาวนาชาวนไร่ ผ่อนชำระค่าที่ดินและเงินที่ให้กับมาลงทุนและทำสัญญาขายผลผลิตให้บริษัท ตลอดจนโครงการอื่นๆ เพื่อพัฒนาการเกษตรให้เป็นแบบทุนนิยมทันสมัยมากขึ้น แต่แนวทางการพัฒนาดังกล่าว ก็เป็นเพียงความ

พยายามที่จะหาทางเพิ่มผลผลิต เพื่อที่ชนชั้นที่ครอบครอง ควบคุมปัจจัยการผลิตและการกระจายจะขูดรีดส่วนเกินได้มากขึ้น

บทความที่ได้วิเคราะห์รายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมชนบทให้เห็นภาพชัดเจนก็คือบทความของวิทยากร เชียงกูล เรื่อง "วิเคราะห์การวางแผนพัฒนาชนบทในประเทศไทย" ๓๔ บทความของเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม เรื่อง "วิเคราะห์กฎหมายปฏิรูปที่ดินในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง" ๓๕ และบทความของสมนึก ทับพันธ์ เรื่อง "บทวิเคราะห์ พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘ และฉบับแก้ไข" ๓๖

บทความของวิทยากรได้วิเคราะห์การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ ๑ - ฉบับที่ ๕ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาชนบทโดยตรง เขาวิจารณ์การวางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕ ว่า แนวนโยบายและเป้าหมายการพัฒนาชนบทมีความกำกวมกว่าแผนพัฒนาฉบับที่แล้วๆ มา ในแง่ที่ได้พยายามกำหนดพื้นที่ความยากจน เพื่อหาทางแก้ไขปัญหการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ไม่สม่ำเสมอ และทำให้เกิดปัญหาช่องว่างและความเหลื่อมล้ำในฐานะรายได้ระหว่าง

๓๓ วิทยากร เชียงกูล "การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมภาคกลาง ผลจากการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยม ๒๕๐๓-๒๕๒๓" วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ เมษายน ๒๕๒๕.

๓๔ วิทยากร เชียงกูล "วิเคราะห์การวางแผนพัฒนาชนบทในประเทศไทย" สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ มีนาคม-เมษายน ๒๕๒๖.

๓๕ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม "วิเคราะห์กฎหมายปฏิรูปที่ดินในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง" วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๖ เล่มที่ ๔ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๒๐.

๓๖ สมนึก ทับพันธ์ "บทวิเคราะห์ พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘ และฉบับแก้ไข" วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๒.

ชนบทกับเมือง แต่วิธีการกำหนดพื้นที่เป้าหมาย การ
เสนอแนวทาง แผนงาน โครงการแก้ปัญหา ก็ยังมี
ประเด็นนำวิจารณ์อีกมากมาย

สำหรับบทความของเกริกเกียรติและสมนึก
ได้วิเคราะห์ปัญหาการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม
ซึ่งนับว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาชนบท อาจจะกล่าว
ได้ว่า หลังจากที่เกิดการต่อสู้ของนักศึกษาเมื่อ พ.ศ.
๒๕๑๖ ชาวนามีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของ
ตนอย่างจริงจังขึ้น จนกระทั่ง พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดิน
เพื่อเกษตรกรรมต้องถูกประกาศใช้บังคับเป็นครั้งแรก
ในปีพ.ศ.๒๕๑๘ โดยมีสำนักงานการปฏิรูปที่ดิน
เพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) เป็นผู้ดำเนินการตาม
เจตนารมณ์เดิมของการปฏิรูปที่ดิน ต้องการบังคับซื้อ
ที่ดินเวนคืนมาจากเจ้าของที่ดินรายใหญ่ๆ เพื่อจัดหา
ที่ดินให้ชาวนาที่ไม่มีที่ดินได้เข้าจับจองเช่าหรือเช่าซื้อ
แต่ปรากฏว่าสภาพเป็นจริงงานหลักของ ส.ป.ก. เป็น
เพียงการนำเอาพื้นที่ป่าสงวน ที่คณะรัฐมนตรีมีมติให้
นำไปปฏิรูปมาจัดสรรและให้กิจการอื่นเช่าหรือเช่าซื้อ
เท่านั้น บทความทั้งสองชี้ให้เห็นปัญหาดังกล่าว นอก
จากนี้ สมนึกยังได้กล่าวเสียดสีพ.ร.บ.ปฏิรูปที่ดินว่า
เป็นพ.ร.บ.เพื่อการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน

ในการศึกษาการดำเนินงานตามแผนพัฒนา
เศรษฐกิจ โดยรัฐบาล จำเป็นต้องศึกษาดูว่า สังคม

ชนบทมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรเกิดขึ้นบ้าง หรือว่า
ชาวนามีปฏิกิริยาโต้ตอบอย่างไรบ้าง ซึ่งต้องให้ความ
สนใจบทความที่วิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจ
ภาคสนามในชนบท เช่นบทความที่ได้ศึกษาวิเคราะห์
สภาพความยากจนของชาวนาโดยดูจากหนี้สิน
อันได้แก่บทความของ เจริญศักดิ์และประยงค์ เรื่อง
“โฉมหน้านายทุนผู้ให้กู้ในชนบทไทย” ๓๗ บทความ
ของนิพนธ์และประยงค์ เรื่อง “พัฒนาการของรูปแบบ
สัญญากู้ในชนบทไทย” ๓๘ และบทความของนิพนธ์
พัพงษ์คร เรื่อง “ตลาดสินเชื่อในระบบในชนบท
ไทย” ๓๙

บทความของเจริญศักดิ์และประยงค์ได้วิเคราะห์
พฤติกรรมของนายทุนผู้ให้กู้ ซึ่งเป็นผู้ที่มี
บทบาทสำคัญในตลาดสินเชื่อในระบบในชนบท เขา
กล่าวไว้ว่า “สำหรับผู้ที่ไม่ได้อยู่ในภาคเกษตรโดยทั่วไป
จะมีความรู้ความเข้าใจ หรือมีภาพเกี่ยวกับนายทุนให้
กู้ยืมเงินว่าเป็นนายทุนหน้าเลือด ชูตริต คึดดอกเบ๊ใน
อัตราที่แพงมาก และไม่ต้องออกแรงทำอะไรมากมาย
เลย ก็ได้กำไรจากการปล่อยเงินกู้จำนวนมาก แต่ถ้า
จะถามผู้ที่อยู่ในภาคเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่
เคยหรือมีความจำเป็นต้องกู้ยืมเงินจากนายทุนอยู่เสมอ
จะได้คำตอบหรือภาพเกี่ยวกับนายทุนในลักษณะที่
แตกต่างกับภาพข้างต้น โดยบุคคลเหล่านี้จะให้

๓๗ เจริญศักดิ์ ปิ่นทอง และ ประยงค์ เนตยารักษ์ “โฉมหน้านายทุนผู้ให้กู้ในชนบทไทย” เศรษฐกิจ : บนเส้นทางแห่ง
สันติประชาธรรม เล่มที่ ๑ มีนาคม ๒๕๓๑.

๓๘ นิพนธ์ พัวพงษ์คร และ ประยงค์ เนตยารักษ์ “พัฒนาการของรูปแบบสัญญากู้ในชนบทไทย” เศรษฐกิจ : บนเส้นทาง
แห่งสันติประชาธรรม เล่มที่ ๑ มีนาคม ๒๕๓๑.

๓๙ นิพนธ์ พัวพงษ์คร “ตลาดสินเชื่อในระบบในชนบทไทย” วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒
มิถุนายน ๒๕๓๓.

ความเห็นว่ายานทุนเป็นแหล่งที่พึ่งที่สำคัญ สามารถพึ่งพาได้ในยามเดือดร้อน ให้อยู่ได้ในเวลาอันรวดเร็ว และในบางครั้งไม่มีอะไรค่าประกันก็ได้” ซึ่งเป็นคำพูดที่แสดงภาพชัดเจนของความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนผู้ให้กู้กับชาวนาในชนบทไทยได้เป็นอย่างดี

บทความของนิพนธ์และประยงค์ได้อธิบายวิวัฒนาการของรูปแบบเงินกู้ในชนบทไทยวิเคราะห์รูปแบบการกู้ยืมระบบว่ามีลักษณะการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้างเมื่อระบบทุนนิยมเข้ามาแทรกแซงในชนบท เขาพบว่าถึงแม้รูปแบบของการกู้จะเปลี่ยนไปตามกาลเวลา แต่ลักษณะความสัมพันธ์ของการกู้ยืมยังคงเป็นลักษณะเดิมที่อิงกับระบบอุปถัมภ์ กล่าวคือ ผู้ให้กู้จะเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์การทำการกินของผู้กู้ และผู้กู้เป็นผู้ได้รับการอุปถัมภ์และต้องตอบแทนผู้อุปถัมภ์โดยนำผลผลิตทั้งหมดไปขายให้ (ซึ่งเรียกว่ากู้โดยใช้ระบบลูกไร่)

ส่วนอีกบทความหนึ่งของนิพนธ์ ให้รายละเอียดเกี่ยวกับโครงสร้างตลาดสินเชื่อในระบบในชนบทและลักษณะของธุรกิจสินเชื่อในระบบตลอดจนตารางอัตราดอกเบี้ยสินเชื่อในระบบในชนบทโดยแยกแต่ละภาค

รัฐได้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ในเวลาเดียวกัน อำนาจก็แผ่ขยายออกไปแทรกแซงในสังคมชนบท เพื่อรวมชนบทให้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ และอีกด้านหนึ่งระบบทุนนิยมก็เข้าไปแทรกแซงในสังคม

ชนบทมากขึ้นตามลำดับ กล่าวคือ ระบบการผลิตถูกเปลี่ยนไปจากการผลิตเพื่อบริโภคเป็นการผลิตเพื่อสนองตลาด ในสภาพเช่นนี้สังคมชนบทมีการสนองตอบต่ออิทธิพลที่เข้ามาแทรกอย่างไร ศิวรักษ์ ศิวารมย์ได้วิเคราะห์ไว้ในบทความเรื่อง “ชาวนากับความแตกต่างทางชนชั้น” ๔๐ เขาได้ศึกษาตัวอย่างจังหวัดนครสวรรค์ซึ่งอยู่ในภาคกลางของไทยโดยพยายามวิเคราะห์และแจกแจงความแตกต่างทางชนชั้นของชาวนา หลังจากที่ตั้งสมมติชนบทได้รับอิทธิพลการแทรกแซงจากระบบนายทุน เขากล่าวว่า “แม้แต่ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นที่แตกต่างกันไปตามแบบทุนนิยมเกิดขึ้นก็ตาม แต่กระนั้นชากรมีความรู้สึกเก่าๆ ของชาวนาก็ยังไม่หลุดไป ความรู้สึกแบบอุปถัมภ์กลับหนาแน่นตามกระแสทุนนิยม ทั้งนี้เพื่อความมั่นคงของการจ้างงาน” ซึ่งเป็นการยืนยันอย่างชัดเจนว่า ถึงแม้จะเกิดการแบ่งชนชั้นตามกระแสอิทธิพลของระบบทุนนิยมก็ตาม แต่มนุษย์สัมพันธ์ระหว่างชนชั้นยังคงมีลักษณะแบบอุปถัมภ์ตามเดิม

ผลในการประชุมสัมมนาไทย-ยุโรปครั้งที่ ๓ เรื่อง “รัฐกับหมู่บ้านในไทยคดีศึกษา” ซึ่งจัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีเอกสารวิชาการที่น่าสนใจอยู่ ๓ ฉบับ ได้แก่ “รัฐ : การพัฒนาชนบทและการสืบทอดลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคม” ของชยันต์ วรรณะภูติ ๔๑ “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาในภาคเหนือ”

๔๐ ศิวรักษ์ ศิวารมย์ “ชาวนากับความแตกต่างทางชนชั้น” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑-๒ ตุลาคม ๒๕๒๘-มีนาคม ๒๕๒๙

๔๑ ชยันต์ วรรณะภูติ “รัฐ : การพัฒนาชนบทและการสืบทอดลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคม ในหมู่บ้านภาคเหนือของไทย” รัฐกับหมู่บ้านในไทยคดีศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๓

ของชาติชาย ณ เชียงใหม่ ๔๒ และ “หมู่บ้านสู่รัฐ-
รัฐสู่หมู่บ้าน” ของฟิลิป เอิร์ช ๔๓ สองบทความแรก
เป็นผลการวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชนบท
ภาคเหนือของไทย

บทความของชยันต์เป็นผลงานการศึกษา
“บ้านช้าง” ซึ่งเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคเหนือ
โดยวิธีการวิจัยสนามทางด้านมานุษยวิทยา เขาสรุป
ผลการวิจัยไว้ว่า “ในขณะที่วิถีการผลิตแบบทุนนิยม
ได้แทรกเข้าไปสู่ชนบทภาคเหนือของไทยมากขึ้นๆ รัฐก็
ได้ขยายบริการและโครงการ “พัฒนา” ต่างๆ ออกไป
โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่
การแทรกตัวดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ภารกิจและความ
พยายามในการพัฒนาดังกล่าว ก็มีลักษณะที่ค่อนข้าง
จำกัด ไร้ประสิทธิภาพ และมีแนวโน้มที่จะเอื้ออำนวย
ประโยชน์แก่คนบางส่วนหรือชนชั้นบางชนชั้นที่อยู่ใน
ชนบท ในที่สุดแล้วบริการและความพยายามของรัฐ
ตามที่กล่าวมานี้ ทำให้ชนชั้นที่มีทรัพย์สินร่ำรวยอยู่
แล้วสามารถสะสมความมั่งคั่งร่ำรวยเพิ่มมากขึ้น ใน
ขณะเดียวกันก็ปล่อยให้ชนชั้นผู้เขานาทำกินและ
กรรมกรรับจ้างต้องตกอยู่ในสภาพที่ยากลำบากมาก
ยิ่งขึ้น ทั้งหมดนี้ล้วนมีผลอำนวยความสะดวกในการ
สืบทอดความสัมพันธ์ทางการผลิต

บทความของชาติชาย เป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษา
เปรียบเทียบพฤติกรรมทางด้านการเมืองของบุคคล
และกลุ่มทางการเมืองใน “หมู่บ้านสัน” และ “หมู่บ้าน
แก้ว” ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาพฤติกรรมของคน

๖ คน หมู่บ้านละ ๓ คน เพื่อศึกษาว่าชาวบ้าน
แต่ละคนมีเครือข่ายความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์อย่างไร
ทั้งยังได้ศึกษาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงๆ ในหมู่บ้าน
เพื่อหาภาพที่ชัดเจนว่า ชาวบ้านแต่ละคนใช้เครือข่าย
สังคมส่วนตัวในพฤติกรรมทางการเมืองอย่างไรบ้าง
เขาได้สรุปผลการวิจัยไว้ว่า “ความสัมพันธ์ระหว่าง
ผู้นำหมู่บ้านกับคนภายนอกที่มีอิทธิพล ความไม่
เท่าเทียมกันในการควบคุมความมั่งคั่ง สถานภาพ
และอำนาจ รวมทั้งการขาดหลักประกันที่เป็นทางการ
ที่เชื่อถือได้ในความปลอดภัยของร่างกายและ
ความยุติธรรมตามกฎหมาย ไม่เพียงแต่ทำให้
ชาวบ้านที่ยากจนไม่กล้าทำหายคนที่มีอำนาจใน
หมู่บ้านอย่างเปิดเผย หากยังเป็นแรงกดดันที่ทำให้
พวกเขาต้องใช้การเมืองแบบส่วนตัว และแสวงหา
ความคุ้มครองจากคนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ
สังคมที่เหนือกว่า สภาพการณ์เช่นนี้ ส่งเสริมและ
รักษาให้มีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์” ซึ่งแสดงให้เห็น
ว่า ท่ามกลางสภาพที่สังคมชนบทถูกอำนาจของ
รัฐเข้าครอบงำชาวบ้านจำเป็นต้องแสวงหาความ
สัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ขึ้นใหม่

บทความจากเอกสารวิชาการในการสัมมนา
อีกบทความหนึ่ง เป็นบทความของ ฟิลิป นักวิจัยชาว
ออสเตรเลีย การเสนอบทความนี้อาจจะไม่ตรงจุด
มุ่งหมายที่ต้องการติดตามผลงานวิจัยของนักวิจัยไทย
ก็จริง แต่เป็นบทความที่น่าสนใจควรจะนำมาประกอบ
การศึกษาวิเคราะห์ หมู่บ้านที่เขาเข้าไปทำวิจัยคือ

๔๒ ชาติชาย ณ เชียงใหม่ “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาในภาคเหนือ” รัฐกับหมู่บ้าน
ในไทยคดีศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๓

๔๓ ฟิลิป เอิร์ช “หมู่บ้านสู่รัฐ-รัฐสู่หมู่บ้าน” รัฐกับหมู่บ้านในไทยคดีศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๓

“บ้านใหม่” ซึ่งเป็นหมู่บ้านในจังหวัดอุทัยธานีในภาคตะวันตกของประเทศไทย หมู่บ้านนี้มีลักษณะเป็นเขตป่าไม้ที่ถูกบุกเบิกได้ไม่นานมานี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้วิจัยได้ให้ความสนใจในการปกครองหมู่บ้านของผู้คนที่เรียกว่า “คนโต” ซึ่งปกครองโดยอาศัยความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ที่มีต่อชาวบ้าน และเนื่องจากยังเป็นหมู่บ้านที่ทุรกันดาร มีภัยจากการคุกคามของคอมมิวนิสต์ จึงเป็นตัวอย่างที่จะศึกษาให้เข้าใจถึงวิธีที่รัฐใช้ระบบความคิดทางการเมือง (ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์) ในการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ด้วย

นอกจากนี้ พอลตา แก่นแก้ว เป็นนักวิจัยอีกคนหนึ่งให้ความสนใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบท หลังจากประเทศไทยเปิดประตูการค้าเสรีโดยเซ็นสนธิสัญญาเบาว์ริง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ เขาได้เสนอบทความเรื่อง “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนปากพนัง พ.ศ. ๒๔๓๙-๒๕๒๕”^{๔๔} เขามุ่งศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านปากพนังซึ่งอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชในภาคใต้ของไทย เขาพบว่าในหมู่บ้านแห่งนี้ ชาวนาเริ่มมีการผลิตเพื่อสนองตลาดทั้งนี้เพราะได้รับอิทธิพลของระบบทุนนิยมเช่นกัน แต่เนื่องจากเงื่อนไขทางสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงทำให้ชาวนาหันกลับมาผลิตเพื่อยังชีพเท่านั้นอีกครั้ง บทความชิ้นนี้แสดงให้เห็นความเฉลียวฉลาดของชาวนา ที่ไวต่อการปรับตัวให้ทันกับสถานการณ์แต่ละสมัย

๔ :

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับชาวนา

จากการศึกษาวิเคราะห์แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เปรียบเทียบกับสภาพเป็นจริงในชนบทข้างต้น ทำให้เราเข้าใจแล้วว่า การแทรกซึมของระบบทุนนิยมก็ตาม การรวมชนบทเข้าสู่รัฐก็ตาม ปฏิกริยาโต้ตอบของชาวนาไม่ว่าทางด้านการเมืองหรือเศรษฐกิจ จะกระทำโดยผ่านความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบเก่าระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครองที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาเพื่อใช้เป็นระบบความคิดทางการเมือง ลักษณะพิเศษของความสัมพันธ์ดังกล่าวก็คือ เป็นความสัมพันธ์แบบได้รับผลประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่ายและอยู่ร่วมกัน ด้วยเหตุนี้เอง ในสังคมไทยจึงไม่เกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้น และไม่ปรากฏให้เห็นการต่อสู้หรือการประท้วงต่อต้านของชนชั้นใต้การปกครองมาในอดีต แต่กระนั้นก็ตามมิได้หมายความว่าชาวนาที่เป็นชนชั้นใต้การปกครองจะยอมรับความเป็นอยู่อันยากแค้น และเชื่อฟังภายใต้การบังคับของชนชั้นปกครองแต่โดยดีอยู่ตลอดมา ในประวัติศาสตร์ไทยเราจะพบความเคลื่อนไหวของชาวนาหรือที่เรียกว่า “กบฏไพร่” เหมือนกัน

หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นต้นมา มีบทความเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของชาวนาเป็นจำนวนมากมาย เช่นบทความของ กนกศักดิ์ แก้วเทพ

^{๔๔} พอลตา แก่นแก้ว “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนปากพนัง พ.ศ. ๒๔๓๙-๒๕๒๕” วารสารเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๓๑.

“การเคลื่อนไหวของชาวนาไทยในอดีต”^{๔๕} บทความของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ “กบฏไพร่สมัยอยุธยา”^{๔๖} บทความของ กนกศักดิ์ แก้วเทพ ในหนังสือ “บทวิเคราะห์สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย : เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยชาวนายุคใหม่” บทที่ ๒ และบทที่ ๓ ^{๔๗} โดยทั่วไปมีผู้ที่สนใจปัญหาการเคลื่อนไหวของชาวนาภายในกรอบทฤษฎีของ พงศาวดาร ๑,๐๐๐ ปี แต่บทความเหล่านี้เป็นผลการวิจัยในแง่ที่สนใจสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจในช่วงระหว่างที่ชนชั้นปกครองพยายามสร้างระบบความคิดทางการเมือง แต่เกิดมีปฏิกิริยาการเคลื่อนไหวต่อต้านจากชนชั้นใต้การปกครอง

ดังที่กล่าวมาแล้ว ตามระบบความคิดทางการเมืองของไทย ขณะที่ชนชั้นผู้ปกครองสามารถเชื่อมโยงและครอบงำโลกทัศน์ “คุณ” และ “เดช” ของมวลชนได้ อำนาจการปกครองจะเป็นสิ่งชอบธรรมและได้รับการยอมรับจากมวลชน สำหรับโลกทัศน์ “คุณ” พุทธศาสนาถูกใช้เป็นเครื่องมือปรุงแต่งอำนาจพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นผู้ปกครองในฐานะผู้สร้างสะสมบุญไว้มากที่สุดในโลก เนื่องจากชนชั้นผู้ปกครองเป็นผู้มีบุญบารมี มวลชนจึงต้องพึ่งพาอาศัย “บุญบารมี” ของชนชั้นผู้ปกครอง ด้วยทฤษฎีนี้เองที่ทำให้ประชาชนยอมรับเชื่อฟังพระมหากษัตริย์และ

ชนชั้นปกครอง

นอกจากนี้ ในประวัติศาสตร์ไทยที่ผ่านมา เมื่อเกิดเหตุการณ์ในการแย่งชิงอำนาจภายในสถาบันกษัตริย์จำนวนหลายครั้ง มีเหตุการณ์รุนแรงถึงขั้นลอบปลงพระชนม์เพื่อชิงบัลลังก์ ในกรณีดังกล่าวผู้ที่ขึ้นมาครองตำแหน่งกษัตริย์องค์ใหม่ จะอ้างความชอบธรรมของตนว่ากษัตริย์องค์ก่อนสิ้นบุญบารมีเสียแล้ว ตามทฤษฎีนี้ยังนำมาใช้อ้างในการนี้ที่สร้างความยากแค้นทางเศรษฐกิจหรือเมื่อเกิดบ้านป่วนวุ่นวายขึ้นในสังคม โดยอ้างว่ามีสาเหตุสืบเนื่องมาจากผู้ปกครองในสมัยนั้นหมดบุญเสียแล้ว และเมื่อมีความทุกข์ยากทางเศรษฐกิจหรือความเดือดร้อนทางสังคมเกิดขึ้นจะด้วยเหตุใดก็ตามแต่สภาพการณ์ดังกล่าวก็อาจถูกใช้เป็นช่องทางที่จะก่อให้เกิดมีคนอ้างตัวว่าเป็น “ผู้มีบุญ” คนใหม่ มาปลดปล่อยความทุกข์ยากของประชาชนในทำนองเป็น “พระศรีอารย” ของประชาชน ผู้นำกบฏชาวนาในอดีตที่ผ่านมาอาศัยอุดมการณ์พระศรีอารยเป็นเครื่องมือในการรวมตัวมวลชน ด้วยเหตุนี้ การเคลื่อนไหวของชาวนาในอดีตจึงไม่ช่วยให้มีการตื่นตัวต่อชนชั้นหรือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมเลย

ในสมัยราชวงศ์จักรี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ราษฎรผู้มีความทุกข์

^{๔๕} กนกศักดิ์ แก้วเทพ “การเคลื่อนไหวของชาวนาไทยในอดีต” วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ มี.ค.-เม.ย. ๒๕๒๖.

^{๔๖} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ “กบฏไพร่สมัยอยุธยา กับแนวความคิดผู้มีบุญ-พระศรีอารย-พระมาลัย” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๙ เล่มที่ ๑ ก.ค.-ก.ย. ๒๕๒๒.

^{๔๗} กนกศักดิ์ แก้วเทพ บทวิเคราะห์สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย : เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยชาวนายุคใหม่ โครงการหนังสือสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๙.

เดือดร้อนมาถวายเป็นฎีกา และหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๕ เปลี่ยนมาเป็น“คำร้องเรียน” ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นสื่อสร้างความเข้าใจระหว่างชนชั้นปกครองกับชนชั้นใต้ปกครอง และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเคลื่อนไหวรุนแรง เกี่ยวกับรายละเอียดเรื่องนี้พบในบทความของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เรื่อง “ความนึกคิดของราษฎรต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และเศรษฐกิจในทศวรรษที่ ๒๔๗๐” ๔๘ เขาชี้ให้เห็นว่า ตามความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย โดยทั่วไปเชื่อว่าการปฏิวัติเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ เป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองของปัญญาชนกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในเมืองหลวง ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้เกี่ยวข้องด้วยเลย แต่จากการวิเคราะห์ “ฎีกา” และ “คำร้องเรียน” พิสูจน์ให้เห็นว่าในสมัยนั้นประชาชนทั่วไปก็มีความตื่นตัวทางการเมืองมากเหมือนกัน

นักศักดิ์ ได้ศึกษาวิเคราะห์การเคลื่อนไหวของสหพันธ์เกษตรกรไทยที่เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ต่อสู้ของนักศึกษาเมื่อ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๖ ในบทความของเขาพูดถึงการต่อสู้เรียกร้องเกี่ยวกับปัญหาที่ดินและปัญหาหนี้สิน จนกลายเป็นการต่อสู้ทางชนชั้น (การเรียกร้องในสิทธิการครอบครองที่ดิน)ไว้อย่างละเอียด แต่การณรงค์ของชาวนาไม่ปรากฏให้เห็นอีกเลย หลังจากเกิดรัฐประหารขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๒๐ ซึ่งเขาได้สรุปเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า “ชาวนามีความต้องการที่จะ

ต่อสู้อย่างสูง ไม่ว่าการต่อสู้นั้นจะเป็นไปในรูปแบบใด เพื่อผลประโยชน์รูปธรรมเฉพาะหน้าและอื่นๆ สิ่งที่เป็นแรงกดดันมิให้ชาวนาแสดงพฤติกรรมที่ต่อสู้ออกมาในยุคสมัยปัจจุบัน จึงมิใช่ปัจจัยทางด้านอุดมการณ์ หากแต่เป็นปัจจัยภายนอกที่กดดันปราบปรามเอาไว้” และในบทความเรื่อง “การเคลื่อนไหวของชาวนาในอดีต” เขาได้อ้างคำพูดของ จำรัส ม่วงยาม อดีตประธานสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทยไว้ว่า “ชาวนาชาวไร่มากปริมาณ ขาดคุณภาพด้านความคิด แต่ชาวนาชาวนาไร่นั้นมีความขยันอดทน งานเบาหรืองานหนักเอาทั้งนั้น ขอให้มียรายได้พอกินอย่างเดียว... จะถูกขูดรีดอย่างไรนั้นไม่คำนึง... ชาวนาชาวไร่ยังเชื่อเรื่องบาปเรื่องกรรมและเวรเป็นส่วนมาก ถ้าถูกโกงก็จะพูดว่า เป็นเรื่องกรรมเวรของเราเอง หรือเป็นเรื่องเคราะห์กรรมเป็นต้น... ที่เป็นเช่นนี้เพราะชาวนาขาดโอกาสทางการศึกษา ขาดความคิดที่แท้จริง ถูกแต่่อมเมา...” บทความนี้ชี้ให้เห็นอิทธิพลจากภายนอกและการมอมเมาทางด้านความคิดตามระบบความคิดทางการเมืองอย่างชัดเจน

เกี่ยวกับปัญหาการบีบบังคับและการจำกัดขอบเขต ที่มีต่อการเคลื่อนไหวของชาวนาของรัฐสุริยชัย หวันแก้ว ได้ศึกษารายละเอียดในบทความเรื่อง “ปัญหาสิทธิมนุษยชนของเกษตรกรในสภาวะการพัฒนาปัจจุบัน” ๔๙ เขาชี้ให้เห็นว่า ในช่วงระหว่างปี

๔๘ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ “ความนึกคิดของราษฎรต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และเศรษฐกิจในทศวรรษที่ ๒๔๗๐” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ กันยายน ๒๕๒๔.

๔๙ สุรัชย์ หวันแก้ว “ปัญหาสิทธิมนุษยชนของเกษตรกรในสภาวะการพัฒนาปัจจุบัน” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๒ เล่มที่ ๓ กันยายน ๒๕๒๖.

พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๑๙ และปี พ.ศ. ๒๕๒๔ - ๒๕๒๕ ผู้นำชาวนาถูกลอบสังหารและหายสาบสูญหลังจากถูกจับกุมตัวไปเป็นจำนวนถึง ๔๓ คน

ผลของการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้เกิดช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้มากขึ้น แต่หากว่าตราบใดที่การเคลื่อนไหวของชาวนาถูกกลุ่มภายนอก (รัฐ) ครอบงำความเชื่อโดยระบบความคิดทางการเมือง (ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์) ตลอดจนใช้กำลังอาวุธที่อยู่ภายใต้กลไกของรัฐปราบปรามให้สูญสิ้นไป การลดช่องว่างรายได้ให้เล็กลง คงจะเป็นสิ่งที่ทำได้ยากทีเดียว แต่อย่างไรก็ตาม ความไม่พอใจของประชาชนก็แสดงออกให้เห็นในการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ นอกจากนี้การเคลื่อนไหวของชาวนาหลังจากการต่อสู้ของนักศึกษา ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ถึงแม้ในกระบวนการ

เคลื่อนไหวของชาวนาจะมีข้อวิพากษ์วิจารณ์มากมาย ก็จริง แต่ก็ก็เป็นสิ่งที่ช่วยผลักดันให้พ.ร.บ. ปฏิรูปที่ดินออกประกาศบังคับใช้ นอกจากนี้ ชนชั้นผู้ปกครองที่ใช้อำนาจ “คุณ” เป็นเครื่องมือครอบงำ ก็ย่อมอยู่ในฐานะที่ไม่สามารถเมินเฉยต่อความไม่พอใจและการประท้วงเรียกร้องของประชาชน และเชื่อว่าตราบใดที่ประชาชนยังพยายามเรียกร้องต่อชนชั้นผู้ปกครองต่อไปเรื่อยๆ อย่างน้อยสังคมไทยจะต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่ชาวนาได้เปรียบขึ้นบ้างไม่มากก็น้อย และท้ายสุด กว่าที่ชาวนาจะหลุดพ้นจากความเป็นอยู่ที่ยากจนข้นแค้นได้ ก็อาจต้องรอจนกระทั่งชนชั้นปกครองที่เคยใช้ระบบความคิดทางการเมือง (ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์) เป็นเครื่องมือครอบงำ คงจะต้องถูกระบบความคิดทางการเมืองนี้รัดคอตนเอง ก็อาจจะเป็นไปได้